

P.P. NEGULESCU

NICOLAUS CUSANUS

noosfera

Editor: *Vasile Burlui*
Redactor: *Ianuarie-Raul Iordăchiță*
Coperta: *Florentina Vrăbiuță*
Tehnoredactare: *Cezar Baci*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NEGULESCU, P.P.

Nicolaus Cusanus / P.P. Negulescu;

Iași: Cartea Românească Educațional, 2026

ISBN 978-606-057-444-6

929

Grupul Editorial Cartea Românească Educațional
Copyright © Editura Cartea Românească Educațional, Iași, 2026.
Adresa: Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 2, Iași – 700124
www.ecedu.ro

P.P. NEGULESCU

NICOLAUS CUSANUS

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

NICOLAUS CUSANUS

UN „CAP AL LUI IANUS” LA ORIGINILE FILOSOFIEI MODERNE

În amestecul, nu arareori neașteptat, al cauzelor a căror împletire complicată și obscură formează, nu numai în viața politică și economică, ci și în cea intelectuală, a popoarelor, țesătura determinismului istoric, unele întâmplări, puțin însemnate în aparență sau chiar indifereente, au câteodată o acțiune cu atât mai hotărâtoare, cu cât e mai puțin vizibilă. O astfel de influență a exercitat în dezlănțuirea curenților de idei cu care a început Renașterea și care și-au produs apoi efectele mai departe, în filosofia modernă, contactul învățaților din apusul Europei cu cei din răsăritul ei, la conciliul ecumenic ce s-a întrunit în anii 1438 și 1439, la Ferrara și Florența, ca să pună la cale unirea celor două mari biserici creștine, cea ortodoxă și cea catolică.

Un istoric italian al filosofiei, Francisco Fiorentino, a susținut chiar că, prin numărul și valoarea oamenilor ce au luat parte la lucrările lui, prin mulțimea și importanța problemelor pe care le-a discutat, prin simpatia pe care a

inspirat-o opiniei publice și, în sfârșit, prin durata neobișnuit de lungă, pe care a avut-o, acel conciliu a exercitat o înrâurire mai directă și a însemnat mai mult, pentru filosofia Renașterii, decât „umanismul și descoperirea codicelor” cu operele vechilor autori clasici, greci și romani¹. Și-ntr-adevăr, oricât a fost de însemnată acțiunea acestor din urmă cauze ale Renașterii, – dragostea umaniștilor pentru antichitatea clasică și punerea în circulație, prin editarea și comentarea operelor de căpetenie, a concepției de viață ce-i făcuse puterea și frumusețea, ele nu produsese decât o modificare generală, mai mult sau mai puțin vagă, a mentalității oamenilor culți din veacul al XV-lea. Valoarea filosofică însă a acestei modificări n-a fost, după istoricul italian, decât relativă. Ea n-a putut exercita o influență directă și destul de accentuată. Dimpotrivă, unii din învățații bizantini ce veniseră la conciliul pentru unirea bisericilor, punând în discuție, atât cu prilejul lucrărilor lui, cât și în convorbirile lor particulare cu învățații italieni, idei luate din operele lui Platon și ale succesorilor săi neoplatonici, au trezit un interes, nu numai viu, dar și, pe alocurea, pasionat, pentru acele opere, – și au dezlănțuit astfel o mișcare intelectuală cu o orientare nu numai precisă, ci și revoluționară, întrucât tindea să elibereze cugetarea filosofică apuseană de tirania peripatetismului oficial, care o imobilizase aproape cu desăvârșire, de două veacuri întregi, de când biserica romană acordase lui Aristotel, odată cu epitetul „praecursor

---

¹ *Il Risorgimento filosofico nel Quattrocento*, p. 4.

Christi in rebus naturalibus”, monopolul învățământului superior aprobat de ea.

Contactul însă, la care se referă istoricul italian menționat, între învățații apuseni și cei răsăriteni, a început, propriu vorbind, înainte de întrunirea conciliului, la Ferrara și Florența, – în timpul tratativelor ce au avut loc pentru pregătirea lui. Într-adevăr, ca delegați ai papei de la Roma sau ca emisari ai conciliului din Basel, ce juca pe acea vreme un rol atât de mare înlăuntrul catolicismului, câțiva din reprezentanții de frunte ai intelectualității occidentale, din prima jumătate a veacului al XV-lea, au trebuit să se ducă la Constantinopol ca să ia, împreună cu împăratul bizantin și cu patriarhul ortodox, unele înțelegeri și unele măsuri prealabile. E dar necesar să aruncăm mai întâi o privire asupra împrejurărilor istorice, care au făcut neapărat necesar acel prim contact, ce n-a fost nici-decum ușor. O cunoștință ceva mai amănunțită și mai exactă a acelor împrejurări ne va fi de folos, cum se va vedea mai departe, și din alte puncte de vedere.

I

Pregătirea conciliului ecumenic, destinat să înlăture marea schismă ce împărțise creștinătatea primitivă în două jumătăți, înstrăinate una de alta și, uneori, dușmane una alteia, n-a fost lipsită de greutate. Nici nu se

putea altfel, dată fiind însemnătatea capitală a unirii ce se punea la cale. De peripețiile ce au luat naștere din această cauză s-ar părea că n-avem de ce să ne ocupăm aici; ele aparțin istoriei faptelor nu istoriei ideilor. Dar cu prilejul lor s-a produs, înainte încă de întrunirea conciliului la Ferrara, un prim contact al învățaților apuseni cu cei greci, în metropola chiar a lumii intelectuale a răsăritului, la Constantinopol. Iar acel prim contact, deși de scurtă durată, n-a rămas fără influență asupra omului ce reprezintă, pentru noi cei de astăzi, tranziția de la cugetarea evului mediu la aceea a timpurilor moderne, adică asupra lui Nicolaus Cusanus. El însuși i-a atribuit, cu o limpezime și cu o hotărâre pe care nu le putem trece cu vederea, orientarea sa în direcția în care s-a desfășurat, apoi, întreaga sa activitate filosofică. Nu putem dar să nu aruncăm o scurtă privire asupra frământărilor pe care le-a provocat pregătirea conciliului pentru unirea bisericilor de răsărit și de apus. Ele au constituit, de altfel, cadrul istoric al mișcării de idei pe care ne propunem s-o studiem, și reconstituirea atmosferei, atât de agitată, a veacului al XV-lea, n-ar fi posibilă fără menționarea lor.

Înlăturarea „marii schisme” era o problemă care, la începutul acestui veac, nu interesa numai lumea răsăriteană. Dacă conducătorii imperiului bizantin, îngrijorați de înaintarea neconținută a turcilor, doreau să restabilească unitatea credinței creștine, pentru ca să poată solicita, cu mai mulți sorți de izbândă, ajutorul Europei catolice, – lumea apuseană nu era lipsită nici ea de asemenea preocupări politice. Ea nu se simțea, e drept, amenințată

din afară, dar se vedea sfâșiată, înlăuntru, de disensiuni care nu erau mai puțin grave, în felul lor, decât primejdiile de care se temea ortodoxia răsăritului.

Încă de la sfârșitul veacului al XIII-lea și, mai ales, de la începutul celui următor, prestigiul clerului catolic, pe treptele lui superioare îndeosebi, scăzuse în chip îngrijorător. Abuzurile, nu arareori scandaloase, pe care papii, cardinalii, episcopii le comiteau mai mult sau mai puțin fățiș, revoltau pe mulți, pe tot mai mulți dintre credincioșii bisericii romane. Pe italieni, în primul rând, fiindcă le vedeau mai de aproape. Istoricul florentin Giovanni Villani, neputând să acopere părțile întunecate ale vieții autorităților eclesiastice din timpul său, nu le menționa totuși decât cu o vizibilă prudență și cu numeroase reticențe. Dante Alighieri însă, contemporanul său, n-a stat la îndoială să pună pe papi în acea „bolgia” a infernului, care era rezervată celor vinovați de păcatul „simoniei”. Ei făcuseră negoț cu credința și nesocotiseră cele cerești pentru cele pământești. De aceea, pedeapsa lor era și rușinoasă și cruntă. Erau îngropați pe jumătate, cu capul în jos, în pământ, numai picioarele le rămâneau afară, pentru ca să le poată arde, veșnic, un foc nestins. Uitaseră, în viață, cerul, și trebuiau să „muște”, după moarte, pământul; călcaseră în picioare, în viață, focul sfânt al credinței, și trebuiau să îndure, după moarte, ca focul mistuitor al „gheenei” să le ardă, veșnic, tălpile. Așa exprimă poetul italian sentimentul aproape general, al timpului său, față de papalitate.

Epoca decadenței maxime a moravurilor pontificale era, totuși, abia la început. Bonifaciu al VIII-lea, cu care pretențiile de dominație universală, nu numai sufletească, ci și politică, ale bisericii catolice ajunseseră la culme, primise de-abia, de la Filip cel Frumos, răsunătoarea „palmă de la Anagni”, din 1303, iar „Sfântul Scaun” fusese de-abia mutat la Avignon, în 1305. În „captivitatea babilonică” din Franța s-au accentuat însă, într-o măsură mult mai mare, scăderile de tot felul ale papilor, pe care Dante nu le-a mai putut vedea, fiindcă a murit în 1321.

Dar le-au văzut urmașii lui, în viața intelectuală a veacului al XIV-lea, – și n-au fost mai puțin revoltați decât fusese el însuși, deși au ales, spre a-și manifesta sentimentele, alte căi, mai eficace decât putea fi literatura. În 1378 a izbucnit, într-adevăr, marea criză a papalității, căreia i s-a mai dat și numele de „schismă a occidentului”. Spre a pune capăt „captivității babilonice”, o parte dintre cardinalii catolici, profitând de faptul că Sfântul Scaun devenise vacant prin moartea lui Grigoriu al IX-lea, au „intrat în conclav” la Roma, unde, cu ritualul tradițional, au ales ca papă pe Urban al VI-lea, cu obligația de a rămâne pe loc, spre a restabili astfel sediul, consacrat de atâtea veacuri, al capului bisericii catolice. Ceilalți cardinali însă, adunându-se, în mai mare număr, la Avignon, au ales, cu același ritual, pe Clement al VII-lea. Catolicismul a ajuns astfel să aibă doi șefi, care își contestau reciproc legitimitatea, – în termeni ce nu puteau să nu atingă prestigiul lor personal și, mai ales, nu puteau să nu zdruncine tăria unora dintre dogmele tradiționale. Se pretindea,